

Előszó

*„A szabadban való alvás, és a tehervonaton való utazás,
meg a valódi szabadság egyetlen alternatívája az volt,
hogy beülök egy diliházba, és több száz más ápolttal együtt
a tévét bámulom és hagyom, hogy felügyeljenek rám.”*
(Jack Kerouac)

A változás, ahogy mondják, a világmindenség egyetlen állandója. Ami él, létezik, az mozog, fejlődik, folyamatos változásban van. A változást az idő fogalma méri, értelmezi. Ötvenévesi ebből az időből egy kutatóintézet életében jelentékeny és szerencsés esetben jelentős tartam, amelynek eltelte után érdemes megállni és értékelni a tűnő időt; végiggondolni eredményeit, tapasztalatait és a jövőbeni lehetőségeket.

A 2010-ben fennállásának fél évszázados évfordulóját ünneplő Országos Kriminológiai Intézet Jubileumi Emlékévének rendezvényei – a múltra visszatekintve és a XXI. századi próbatételekkel szembenézve – a „szabadság, biztonság és jogérvényesülés” gondolat szellemisége köré rendeződtek. A szabadság vágya és szükséglete a legalapvetőbb emberi igények közé tartozik, akár filozófiai, pszichológiai, akár fizikai vagy politikai, negatív avagy pozitív értelmében használjuk a fogalmat. Az emberiség történelme során – sajátos módon az egyéni és közösségi létezés mellett – talán kevés olyan állapot és érték található, amelynek megakadályozására, fölszámolására és megsemmisítésére ennyi energia mozgósított, vagy amelynek védelmében ennyi szenvedést és áldozatot hoztak; amelyet ennyire vágyunk és igénylünk. Hasonlóan a szabadsághoz, a biztonság is alapvető és többértelmű fogalma létezésünknek; a történelmi fejlődés során egyre jobban artikulált az individuális és kollektív biztonságigény megfogalmazása a társadalom szervező erőivel és intézményeivel szemben. Amiként ilyen a jog érvényesülésének maximája is, különösen a felvilágosult eszmék térnyerése után. A cselekedetek, amelyeket a társadalom deviánsnak, mi több, bűnnek tekint, és amelyeket a normatív szabályozás büntetőjog-ellenesnek minősít, alapjaiban támadják szabadságunkat és biztonságunkat – folytonos veszélyét jelentik a jog érvényesülésének. Érthetően kerülnek tehát ezek az ideák a kriminológiai gondolkodás és érdeklődés fókuszába.

A „szabadság, biztonság és jogérvényesülés térsége” fogalomhoz azonban ennél konkrétabb jelentéstartomány kapcsolódik az európai közösség életében. 1993-tól a maastrichti szerződés által létrehozott, három pillérből álló Európai Unió harmadik pillére volt a kormány szintű bel- és igazságügyi együttműködés. 1997, az amszterdami szerződés óta a harmadik pillér szűkebben értelmezetté vált, és csak a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés területeit foglalta magában. A bel- és igazságügyi kérdések nagy részét a szerződés a közösségi intézmények hatáskörébe utalva átemelte az EU első pillérébe. A két pillér között szétosztva, tagoltan megjelenő bel- és igazságügyi kérdések területére irányuló tevékenységek gyűjtőfogalmaként az Európai Unió a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége kifejezést használta, amelynek megteremtése a szerződés egyik legfontosabb, az integrációt elmélyítő átfogó célkitűzése volt. A 2009. december 1-jén hatályba lépő, az unió hatékonyságának és demokratikus legitimitásának megerősítésére, egységes fellépésének javítására irányuló lisszaboni szerződés a pillérrendszert felszámolva az Európai Uniót önálló jogi személyiséggel felruházott, egységes szervezetté tette, tovább erősítve a szabad, biztonságos és a jog uralma alatt működő egységes Európa vágyát és célját.

Az ünnepi *Kriminológiai Tanulmányok*ban szereplő írások az OKRI-émlékév fő témái köré szerveződnek, így a „szabadság”, a „biztonság” és a „jog” kapcsolódási pontjait, egyes területeit vizsgálják. Az idei kötet nem csupán tematikussága miatt rendhagyó, hanem azért is, mert az intézet munkatársai mellett – a szokásoktól eltérően – neves külföldi és magyar szakemberek is publikálnak benne.

Az ünnepi kötethez írt köszöntőjében Kovács Tamás legfőbb ügyész – az OKRI történetét, ügyészségen belüli helyét és szerepét elemezve – külön is kiemeli, hogy az „*ügyészség valóban magáénak is érzi az intézetet, örülünk tudományos eredményeinek, kitűnő nemzetközi hírűvének, továbbra is számítunk a mindennapi munkánkat segítő kutatásokra...*”

A kötetben elsőként a freiburgi Max-Planck Intézet igazgatója, a 2010. szeptember 23–24. között, Budapesten megrendezendő nemzetközi OKRI-konferencia egyik fő előadójának felkért kitűnő kriminológus, Hans-Jörg Albrecht *Biztonság és bűnmegelőzés – Objektív biztonság – szubjektív biztonság* című tanulmánya olvasható. Az írás középpontjában az a felismerés áll, hogy „*a biztonság koncepciói és fogalmai változóban vannak, egyre inkább a bűncselekmények valós és potenciális sértettjei valamint a kockázatok állnak a jogpolitika középpontjában. [...]*”

A probléma összetettebbé vált, a biztonságtudományi kutatás módszertani és elméleti alapjaival szembeni igények is jelentősen megnöttek.” A biztonságkutatás tehát önálló tudományterületté lépett elő, amit jól jelez az is, hogy Albrecht elméleti munkája után a hazai kriminológia jeles elméleti gondolkodói keresik ezen a területen a kriminológia, a kriminálszociológia és a kriminálpolitika helyét és szerepét. A tanulmánykötetben először az OKRI korábbi igazgatója, *Irk Ferenc* fejt ki álláspontját *A kriminálszociológia alternatívái a rizikótársadalomban* címen, ezt *Korinek László Mire jó a kriminológia?* című dolgozata követi. A sort *Gönczöl Katalin* *Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon – Reformok 2002–2009* című tanulmánya zárja. Mindhárom szakember a „XXI. századi társadalmak újfajta kockázataira”, a tudomány felelősségére és feladataira hívja fel a figyelmet, keresve azokat az utakat és lehetőségeket, amelyek segítségével a „a társadalom működését veszélyeztető káosz elkerülhető”.

A biztonság és a rizikótársadalom kérdésköréhez sorolható az intézet két fiatal kutatója, *Bárd Petra* és *Borbíró Andrea* *Kontrollálatlan kontrolltársadalom* című tanulmánya is. Dolgozatuk egy lassan a mindennapi életünk szerves részévé váló, mégis kevésbé tárgyalt terület bemutatását tűzte ki célul, a jelenség konkrét kérdéseinek elemzése révén. „A tömeges megfigyelés és adatgyűjtés történelmileg a totalitárius rendszerekre volt jellemző, a XX. század végén azonban a liberális demokráciák játékterében bontakozik ki, azaz magának a demokráciának a kereteit írja újra. E folyamatok érzékeltetésére a genetikai adatbankokon és a hozzájuk kapcsolódó adatvédelmi kérdéseken keresztül mutatjuk be azokat a jogi és etikai problémákat, amelyek a megfigyelő társadalom természetéből fakadnak.”

A biztonsággal foglalkozó tanulmányokat egy empirikus vizsgálat, *Kerecsi Klára* és *Kó József* *Az áldozattá válás jellemzői Magyarországon a 2005. évi viktimológiai felmérés tükrében* című munkája zárja, ebben a szerzők „a nemzetközi áldozattá válási felmérés (ICVS), illetve a *European Survey on Crime and Safety (EU ICS)* keretében a legutóbbi, 2005-ben zajlott viktimológiai vizsgálat magyarországi eredményeit mutatják be”.

Ulrich Siebernek, a freiburgi Max-Planck Intézet másik – és a budapesti OKRI-konferencián ugyancsak előadó – igazgatójának írása nyitja azon tanulmányok sorát, amelyek a biztonság témáját körbejáró globális, általános kérdések helyett az egyes részterületeken megjelenő jelenségekkel, problémákkal foglalkoznak, a büntetőjogtól a törvényhozáson át a rendőrségig. *Sieber A büntetőjog és a hadijog közötti határok elmosódása – a belső és külső biztonság nyomában* címet viselő dolgozata azzal a problémával szembesíti az olvasót, hogy „a modern rizikótársadalomhoz kapcsolható technikai, gazdasági és politikai

változások táptalajt nyújthatnak olyan újfajta, összetett bűncselekményeknek, amelyek komoly kockázatot jelenthetnek, különösen a terrorizmus, a szervezett bűnözés és a gazdasági bűncselekmények terén. Ezek az új kockázatok és az összetett bűncselekménytípusok a hagyományos büntetőjogot működési határának széléig kényszerítik.”

A büntetőjogi változások és kihívások foglalkoztatták az ötvenéves évfordulót ünneplő Emlékév nyitó konferenciáján elhangzott előadásával kötetünkben is szereplő Márki Zoltánt is. A *Koncepció és valóság – büntetőjogi elképzelések és törvények egy bíró szemével* című írás minden szempontból rendhagyó. A mélyen filozofikus, a gyakorlatra reflektáló és a bírói munkát is értékelő dolgozat zárogondolataként Márki kifejti: „Az elmúlt két évtizedben ugyanis – és ez is a valóság része – annak lehettünk tanúi, hogy egyrészt sohasem az következik be pontosan, amit várunk, másrészt viszont sohasem következik be teljesen más, mint amit várunk. Ami egyébként azt is jelenti, hogy a büntetőjog művelőinek egymást követő – és reményeim szerint – egymáshoz kapcsolódó nemzedékei számára mindig marad, van teendő. És ez így van rendjén.”

Az igazságszolgáltatás mellett a legnagyobb „csábításnak” a törvényhozás és a rendészeti igazgatás van kitéve, nemcsak a politika, de a (rizikó)társadalom oldaláról is. Előbbivel *Polt Péter* foglalkozik, a parlamenti képviselők biztonságát és zavartalan munkavégzését célzó jogintézményt, a mentelmi jogot elemző *A mentelmi jog jogbölcséleti alapjai* című írásában. „A tanulmány célja e jogintézmény alapjainak a feltárása, értékelése – és ennek eredményeként jut arra a következtetésre, hogy a mentelmi jog formai és tartalmi értelemben megfeleljen a jogállam által támasztott követelményeknek, de csak akkor igazságos és a törvény előtti egyenlőséggel összeegyeztethető, ha nem terjeszkedik túl a céljának megfelelő legszűkebb határokon.”

Demokratikus jogállamban a társadalom számára „biztonságot nyújtó”, szolgáltató közigazgatási hatóság a rendőrség. *Finszter Géza* az *Erőszakszervezet vagy biztonságot szolgáltató hatóság* című írása amellel érvel, hogy „a jó közbiztonság a társadalom közös teljesítménye, amelyben a rendőrség csak az egyik, habár nagyon fontos partner”.

Az idei kötet tanulmányainak sorát – mintegy reflektálva és összegezve az ünnepi kiadványban szereplő írások tanulságait – *Solt Ágnes* és *Virág György* *Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők a szegregált telepen élők mindennapjaiban* című írása zárja. Az empirikus kutatási eredményeket is felhasználó tanulmány „kifejezetten a konfliktusok és problémák bemutatására vállalkozik. Azokra a helyzetekre, körülményekre és kialakult életstratégiákra, amelyek veszélyeztető tényezőként jelennek

meg a különböző devianciák és ezen belül a kriminális magatartások kialakulásában és előfordulási gyakoriságában.”

Jubileumi kiadványunkat is abban a reményben ajánlom a kollégák és a szakma eredményei iránt érdeklődő olvasók figyelmébe, hogy az összeállítás dolgozatai színvonalas válaszokat adnak a szabadság, a biztonság és a jogérvényesülés témakörében felvetett kérdésekre, illetve elősegítik ezek továbbgondolását vagy az újabb kérdések felvetését. Jack Kerouac mottóként választott szavai rezonálnak a kötet tanulmányaiban visszatérően megjelenő leírásokkal és helyzetértékelésekkel. Miközben ugyanis egyre erősebb és markánsabb a szabadság, a biztonság és a jogszerűség iránti igény, ennek megfogalmazódása és szervezeti háttere, a hagyományos veszélyek és ellenerők mellett újabb, kifinomultabb és nagyobb hatású kockázatok jelennek meg, amelyek a szokásosan alkalmazott eszközök határait feszegetik, vagy azokkal immár kezelhetetlenek. *„A világ elvesztette otthon-jellegét, és az ember itt már komoly közösségi kapcsolatok nélkül csupán, mint megfigyelő tartózkodhat, és azt, ami itt történik, csupán etnológiai egzotikumnak tekintheti, ami lehet furcsa és bizonyos tekintetben érdekes, de tulajdonképpen teljesen jelentéktelen”* – írja Hamvas Béla a hatvanas évek elején. Az írástudók felelőssége hangsúlyozott: az elmélet feladata, hogy a szabadság és biztonság megőrzése érdekében megfelelő válaszokat adjon az új veszélyekre, és működő védelmet dolgozzon ki ezek ellen. Hamvas szerint persze mára már illuzórikussá vált a hit, hogy a tudomány maradt az egyetlen, amely az embert a világgal szemben megvédi, mert az utóbbi néhány száz év után erre nincs többé remény. *„A tudomány éppen olyan egzisztenciálisan korrump, mint a politika és a vallás, és az ember fiának nincs többé helye, ahol fejét lehajtsa”* – mondja. A kötet létrehozásában is megnyilvánuló optimizmusunk megkísérel hitet tenni e borúlátó prófécia ellenében.

Budapest, 2010. május

Virág György